

**PERSPEKTYWY WYKORZYSTANIA DOŚWIADCZEŃ USA W
DZIEDZINIE ZAWODOWEGO SAMOSTANOWIENIA UCZNIÓW
SZKÓŁ WYŻSZYCH NA UKRAINIE**

Adnotacja. Artykuł analizuje wykorzystanie doświadczenia Stanów Zjednoczonych w dziedzinie zawodowego samostanowienia uczniów klas maturalnych oraz i perspektywy jego wdrożenia w placówkach szkół wyższych na Ukrainie.

Słowa kluczowe: samostanowienie zawodowe, uczniowie klas maturalnych, doradztwo zawodowe, poszukiwania samostanowujące.

* T. Gurman
wykładowca katedry
języka angielskiego
Narodowego
Uniwersytetu im. Iwana
Ogienki
w Kamieńcu Podolskim
(m. Kamieniec Podolski,
Ukraina)

**PROSPECTS FOR THE USE OF THE US EXPERIENCE
REGARDING PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION OF
SENIOR PUPILS IN SECONDARY SCHOOLS OF UKRAINE**

Summary. The article deals with the use of American experience in career development of high school students and the prospects of its implementation at establishments of general education in Ukraine.

Key words: career development, high school students, career development education, career development interventions, self-directed search.

**ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ США ЩОДО ПРОФЕСІЙНОГО
САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ**

Анотація. У статті аналізується використання досвіду США щодо професійного самовизначення старшокласників та розглядаються перспективи його впровадження у загальноосвітні заклади України.

Ключові слова: професійне самовизначення, старшокласники, профорієнтаційна робота, профорієнтаційні заходи, самоспрямовуючий пошук.

Постановка проблеми. Значущість проблеми професійного самовизначення старшокласників обумовлена взаємозв'язком життєвого самовизначення особистості, уявленням про своє призначення, життєву місію з професійним становленням. Формування у юнаків і юнок готовності до професійного самовизначення потребує створення відповідного навчально-виховного середовища, на основі врахування і використання світового передового педагогічного досвіду, яким є досвід США. За такого підходу, загальноосвітня школа виступає провідним соціальним інститутом, який забезпечує реалізацію виховного процесу, спрямованого на розкриття сутнісних сил, здібностей, можливостей й інтеграцію молоді у доросле життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє зробити висновок, що для розв'язання проблеми проектування виховного середовища, яка сприяє професійному самовизначенню особистості, створено належне теоретичне підґрунтя. Ряд важливих висновків щодо визначальної ролі виховання у формуванні особистості, її трудовому становленні та про функції діяльності як основи професійного розвитку людини, про характер співвідношення виховання й процесу соціалізації особистості містять роботи П. Атутова, Д.Ельконіна, О. Леонтьєва, К. Платонова, Д. Фельдштейната інших дослідників.

Роль виховного середовища як потужного фактора формування, розвитку й самореалізації особистості, зокрема, як суб'єкта професійної діяльності, розглядалася в дослідженнях Є.Мерзона, Л.Новікової, Є.Павлютенкова, Н.Селіванової, Б.Федоришина, С.Чистякової та ін.

Метою статті є розгляд використання досвіду США щодо професійного самовизначення старшокласників у загальноосвітніх закладах України.

Виклад основного матеріалу дослідження. В основі професійного самовизначення лежать соціально схвалені і прийняті особистістю критерії професіоналізму.

Вагомими чинниками професійного самовизначення є :

- здібності, нахили, досвід та життєві плани індивіда;
- думка друзів і однолітків;
- підтримка батьків;
- діяльність школи з професійного самовизначення;
- соціальна політика та зацікавленість суспільства;
- доступ до інформації про різні види професійної діяльності.

Урахування основних чинників свідчить про те, що професійне самовизначення старшокласників опирається не стільки на їхній життєвий досвід, скільки на уявлення про майбутнє, а реалістичність професійної перспективи забезпечується здатністю враховувати актуальну життєву ситуацію.

В сучасних умовах зростає інтерес до зарубіжного досвіду у царині професійного самовизначення молоді. Зокрема, аналіз досвіду США стосовно підготовки старшокласників до професійного самовизначення свідчить про те, що у школах використовуються з цією метою відповідні можливості як навчальних предметів, так і спеціалізованих профорієнтаційних курсів. При цьому до розв'язання цього завдання залучаються як вчителі-предметники, так і каунслери.

На противагу, аналіз змісту навчання у старших класах загальноосвітніх шкіл України свідчить про те, що загальноосвітні та профільні курси за своїм змістом мають незначний профорієнтаційний потенціал. Зазвичай, вчителі-предметники залишають поза увагою підготовку учнів до професійного самовизначення у процесі вивчення предметів, що входять до інваріативної та варіативної складових змісту загальної середньої освіти, зосереджуючись в основному на теоретичних питаннях, ніяк не пов'язаних з реальним життям та професійним самовизначенням учнів. Спеціалізовані профорієнтаційні курси включено лише до змісту навчання за освітнім напрямом «Технології» [2;4], для інших же освітніх напрямів такі курси відсутні. В організаційному плані сьогодні в школах ключовою фігурою, яка відповідає за здійснення профорієнтаційної роботи, є практичні психологи. Але така робота, що «сприяє ... свідомому вибору дітьми, молоддю професії з урахуванням індивідуальних, статевих, вікових особливостей дітей» [5, с. 314] є лише складовою одного з дев'яти напрямів його роботи з учнями [5, с. 314–315]. Єдиними освітніми закладами, в яких досі існує посада методиста з профорієнтації, є міжшкільні навчально-виробничі комбінати, але їх кількість за останні два десятиріччя суттєво скоротилася. Таким чином, організаційні умови для створення виховного середовища, орієнтованого на формування в учнів готовності до професійного самовизначення, на сьогодні у системі загальної середньої освіти мінімізовані.

Такий стан проблеми обумовлює необхідність створення у загальноосвітніх школах організаційно-практичного середовища, в якому б реалізовувалася навчально-виховна робота, спрямована на формування в учнів готовності до вибору майбутньої професії. Як інтегруючий елемент такого середовища доцільно використовувати профорієнтаційні курси або систему позакласних профорієнтаційних виховних заходів. Як зазначалося вище, як в Україні, так і в країнах ближнього зарубіжжя розроблено низку шкільних курсів профорієнтаційної спрямованості [1; 2; 3; 4] з відповідним методичним забезпеченням їх

викладання, тому основну увагу ми зацентруємо на системі позаурочних виховних заходів. При цьому вона повинна передбачати використання у профорієнтаційній роботі зі старшокласниками виховних методів, які забезпечують активну самостійну пошуково-пізнавальну та практичну діяльність учнів, спрямовану на формування та розвиток образу «Я», рефлексію власних професійних можливостей, порівняння їх з вимогами, що ставить до особистості обрана професійна діяльність, тобто педагогічних технологій професійного самовизначення. При цьому як організаційно-предметне середовище навчально-виховної роботи за цим напрямом ми використовували систему профорієнтаційних позакласних заходів, побудованих на основі курсу «Зосередження на майбутньому» (Focus on the Future) [10], який використовується у загальноосвітніх школах США.

Програма позаурочних профорієнтаційних заходів «Зосередження на майбутньому» складається з трьох блоків. Назви блоків відображають напрями здійснення профорієнтаційної роботи щодо формування в учнів образу «Я», систематизованої картини світу сучасних професій, створення умов для порівняння особистостей власної особистості з умовами, які ставлять професії до людини тощо.

Мета системи позаурочних профорієнтаційних заходів полягає у формуванні в учнів готовності до професійного самовизначення. Зазначена мета реалізується в процесі розв'язання комплексу виховних та навчальних завдань:

- виховання в учнів ставлення до себе як суб'єкта професійної діяльності, усвідомлення своєї індивідуальної неповторності, відповідальності за прийняття рішень щодо власного професійного майбутнього;

- формування в учнів систематизованих знань щодо світу професійної праці, сучасних вимог до фахівців на ринку праці, тактики та стратегії власного розвитку як професіонала;

- розвиток здатності до самопізнання, самооцінки, самоаналізу та актуалізація потреби в самовдосконаленні;

Зміст, форми та методи викладення матеріалу першого блоку – «Самопізнання» – спрямовані на формування в учнів вмінь аналізувати власні якості особистості, насамперед, інтереси, зокрема професійні, здібності, здатності, життєві й професійні цінності, прагнення тощо.

Вивчення другого блоку – «Дослідження кар'єри і професії» – спрямоване на ознайомлення учнів з їхніми кар'єрними та освітніми можливостями в контексті проблеми планування власного освітньо-професійного становлення на близьку та віддалену перспективу. Основною метою занять за матеріалами даного розділу є формування в учнів здатності дати обґрунтований розширений опис майбутньої освітньо-професійної діяльності як уже визначено, чи привабливою для учня.

Викладання матеріалів блоку третього блоку – «Планування кар'єри» – має за мету створення когнітивних та мотиваційних передумов для прийняття рішення щодо планування подальшої професійної підготовки та перспектив професійної кар'єри.

Орієнтовна програма позаурочних профорієнтаційних заходів призначена для учнів 10-11-х класів і реалізується впродовж двох років. Орієнтовний обсяг програми – 31 заняття, періодичність їх проведення – 2 рази на місяць. Бажано, щоб ці заняття проводилися шкільним практичним психологом.

Методика проведення заходів за даною програмою передбачає ведення учнем персональної папки. Папка розподіляється на чотири частини: «Хто я такий?», «Ким я хочу бути?», «Як досягти мети», «Мій план здобуття кар'єри». У папці також зберігаються творчі роботи, завдання, тести, що виконувались упродовж двох років у ході позаурочних занять. Так, наприклад, на прикінцевому занятті за кожним з трьох розділів учень заповнює так звані контрольні листи, які дозволяють йому оцінити рівень оволодіння термінами та поняттями, з якими він ознайомився, визначити, у чому він досяг прогресу, а де йому доцільно звернутись за допомогою тощо.

У процесі проведення позаурочних занять за даною програмою нами використовувалася методика SDS (Self-Directed Search) Джона Голланда. Вона передбачає переважно самостійну роботу старшокласника з самоаналізу та ознайомленню з професіями шляхом реалізації алгоритму самоспрямовуючого пошуку. Стимулюючий матеріал до методики складається з трьох взаємопов'язаних частин. Перша – «Ви та Ваша кар'єра» [8, с. 290] – містить теоретичні відомості стосовно теорії Д. Голланда щодо особистісних та професійних типів. Друга частина – «Буклет оцінки» містить низку тестів та пояснень до них, які дозволяють визначити учневі свій особистісний узагальнений код [6, с. 288]. Третя частина – «Покажчик професій» містить перелік з понад 1300 професій, упорядкованих як за кодами професій, так і в алфавітному порядку [3, с.289]. Слід зазначити, що у США розроблено декілька варіантів зазначеної методи, які дозволяють пройти тестування та одержати результат в on-line режимі (див. наприклад сайти за адресами: <http://www.self-directed-search.com/default.aspx>, http://www.hollandcodes.com/self_directed_search.html, <http://www.sigmaassessmentsystems.com/assessments/sds.asp> тощо). Ця послуга не є безоплатною, проте її вартість не є значною (5-7 доларів США).

Алгоритм дій за даною методикою передбачає послідовне виконання низки кроків. Час виконання усіх тестових завдань не перевищує 40 хвилин, що дозволяє використати його на занятті. Наприклад, методикою само спрямовуючого пошуку можна використати на позаурочному заході за темою «Я і професія. Мої здібності та вимоги професії».

Насамперед, учням пропонується ознайомитися з основними положеннями типологічної теорії Д. Голланда та типами особистості. Наступний крок пошуку підходящої професії передбачає визначення учнем власного особистісного типу, який характеризується так званим узагальненим кодом (далі за текстом УК). Д.Голланд спирався на положення, згідно з яким людина належить не до єдиного особистісного типу, а являє собою «ансамбль» декількох типів, деякі з яких переважають над іншими. Для визначення типу особистості автор запропонував використовувати трьохлітерний УК, який складається з перших літер назв особистісних типів. Перша літера вказує на тип особистості, до якого особистість учня є найбільш близькою, друга – з якими його показники мають певні розбіжності, третя літера вказує на тип особистості, до якого учень ще є близьким, але має більші, у порівнянні із визначеною другою літерою, розбіжності. Якщо певні типи особистості взагалі відсутні в особистісному коді, то це свідчить про те, що індивідуальні особливості учня повністю або в своїй більшості не збігаються з еталонними особливостями цих типів.

Алгоритм визначення УК школяра та підбору відповідної йому професії (групи професій) передбачає послідовне виконання низки послідовних дій. Насамперед, учневі пропонується ознайомитися з послідовністю завдань, результатом виконання яких є визначення власного УК.

На першому етапі визначення УК учневі пропонується згадати професії і варіанти професійної кар'єри, які він для себе обрав, обмірковував, обговорював з іншими людьми тощо. У першу чергу, старшокласникові пропонується простежити хронологію власних професійних планів і заповнити анкету, що подається нижче (див. табл. 3.4.)

Таблиця 3.4

Хронологія вибору професій

№№ з/п	Назва професії	Код професії
1		
2		
.....		
.....		

У рядку під номером 1 потрібно розташувати останню за часом професію, яку учень обрав для себе, на 2-й – попередню, і так далі, за зростанням терміну вибору.

У покажчику професій учневі потрібно розшукати код для кожної з внесених до анкети професій. Спростити пошук коду професій допомагає алфавітний покажчик професій. Якщо учень не може знайти у покажчику внесену до таблиці професію, йому потрібно знайти професію, що максимально наближена до обраної, або іншу професію, що може відповідати прагненню учня.

По закінченні роботи із зазначеною анкетною учень опрацьовує чотири тести, а саме: «Види діяльності», «Професійні властивості» (в електронних варіантах методики, розроблених в останні роки, цей термін змінений на термін «Компетентності», див. <http://www.self-directed-search.com/Questions.aspx>) [9], «Професії» та «Самооцінка». Перші три тести є схожими за своєю структурою та логікою побудови й призначені для визначення типів професійної діяльності й типів професії, яким учень надає перевагу, а також відповідності професійно важливих умінь та навичок, які вже сформовані в учня, певним типам професій. Четвертий тест спрямований на визначення учнем рівня розвитку певних власних здібностей, відрізняється за структурою та алгоритмом визначення результатів від трьох попередніх

Після обробки результатів всіх чотирьох тестів учень може визначити власний Узагальнений код. Для цього потрібно заповнити таблицю 3.5, що подається нижче.

Таблиця 3.5

Підсумкова таблиця

Тест / тип	R	I	A	S	E	C
Види діяльності (тест 1)						
Професійні властивості (тест 2)						
Професії (тест 3)						
Самооцінка (тест 4)						
Загальні результати						

Для тестів 1, 2, 3 на відповідних місцях в таблиці записується кількість позитивних відповідей для кожної з літер R, I, A, S, E, C. Для тесту 4 записуються рангові місця для кожної з літер (літери з максимальним рангом ставиться у відповідність 7, з мінімальним рангом – 1). Далі знаходиться сума чисел для кожного із стовпчиків і записується у відповідне місце рядка «Загальні результати» (максимально можливий результат – 42). Літери із трьома найбільшими результатами визначають літери узагальненого коду учня. Далі записуються літери УК в порядку спадання результатів (якщо два результати збігаються – обидві літери розташовуються в одній клітинці): **УЗАГАЛЬНЕНИЙ КОД** :

На думку Д.Голланда, УК дозволяє визначити коло професій, які відповідають професійним інтересам, уподобанням та особливостям особистості школяра.

Далі учневі пропонується виконати наступну послідовність дій:

1. Знайти професію, коди яких збігаються з його УК і вписати ті з них, що учня зацікавили.

Ваш УК	Професія	Рівень освіти, якого потребує професія

2. Скласти перелік професій, узагальнений код яких схожі з УК учня. Починати треба з визначення п'яти можливих варіантів літерних кодів УК учня. Наприклад, якщо УК має вигляд СЕА, то учневі треба ознайомитися з професіями, що мають коди САЕ, ЕСА, ЕАС, АСЕ, АЕС. Після чого учневі потрібно знайти у показнику професій професії з відповідними кодами і виписати ті, які його зацікавили.

Варіанти УК	Професія	Рівень освіти, якого потребує професія

Результати самоспрямовуючого пошуку вважаються вдалими, якщо за його допомогою учень визначає майбутню професію, або усвідомлює доцільність перегляду професійного вибору, зробленого до роботи за цією методикою. Якщо попередній професійний вибір і результати самоспрямовуючого пошуку збігаються, старшокласнику залишається переконатися, що вибір є правильним і виконати ряд дій.

Насамперед, учневі потрібно порівняти узагальнений код, одержаний внаслідок обробки результатів виконання усіх 4-х тестів, із кодами своїх професійних прагнень. Вони можуть бути схожими, проте не обов'язково, щоб вони збігалися з УК літера в літеру, з точністю до порядку їх розміщення. Вважається достатнім, щоб узагальнений код старшокласника був схожим з кодом обраної професії. Якщо школяр побачить, що немає ніякої схожості між його узагальненим кодом та його професійними уподобанням, то йому доцільно звернутися за додатковою консультацією до практичного психолога, методиста з профорієнтації тощо.

3. Учневі потрібно ознайомитись з освітніми вимогами до професій, якими він зацікавився. З цією метою він звертається до покажчика професій, що дозволяє йому дізнатись, яка форма професійної освіти потрібна для оволодіння обраною професією. Додатково старшокласник з'ясовує: де можна одержати відповідну фахову підготовку; чи є це можливим у фінансовому плані; чи буде це доцільним та можливим з огляду на терміни навчання, ситуацію у родині та інші чинники.

На наступному – четвертому – етапі учневі важливо розглянути обмеження (за станом здоров'я, певними психофізіологічними показниками тощо), які є характерними для обраної професії і визначити, яким чином вони можуть вплинути на перспективи її здобуття, та визначити можливі шляхи їх подолання.

Учневі доцільно звернути особливу увагу на шляхи набуття додаткової інформації, що стосується професій і яку можливо одержати від профконсультантів у місцевих центрах зайнятості, шкільних практичних психологів, у бібліотеках, в мережі INTERNET тощо. На жаль, вибір професіографічної літератури у нашій країні є обмеженим, особливо це стосується особливостей професійної діяльності в умовах ринкової економіки. Також старшокласникам варто поспілкуватися з людьми, які працюють за фахом, який їх цікавить. При цьому слід враховувати різне ставлення фахівців до власної професійної діяльності та її суб'єктивну оцінку, що обумовлює потребу у спілкуванні з декількома представниками однієї професії. Якщо є така можливість, учневі доцільно спробувати попрацювати, аби отримати практичний досвід діяльності, що відповідає професіям, які він обрав або які його зацікавили.

П'ятий крок алгоритму самоспрямовуючого пошуку передбачає розширення інформації щодо особистісних типів. Для цього учневі пропонується ознайомитись із таблицею, яка характеризує особливості кожного з особистісних типів в плані їхньої самооцінки, привабливих та небажаних видів діяльності тощо.

Після ознайомлення з таблицею учневі слід повернутися до самооцінки особистісних типів і за спаданням позначити в анкеті типи особистості, які, на його думку, відповідають

особливостям його особистості і порівняти ці самооцінки з раніш визначеним узагальненим кодом.

Я вважаю, що на мене найбільш схожий _____ тип.

Я вважаю, що на мене схожий наступний _____ тип.

Я вважаю, що на мене менш схожий наступний _____ тип.

Професії, на думку Д. Голланда, теж поділяються на шість типів, а їх назви співпадають з назвами особистісних типів людей. Автор методу само спрямовуючого пошуку вважав, що доцільно розглядати певні типи робіт як середовище, що є максимально відповідним, сприятливим та комфортним для відповідних типів людей. Наприклад, якщо людина відноситься до соціального типу, то для неї найбільш комфортним є відповідне професійне середовище, оскільки соціальні роботи містять види діяльності, ціннісні орієнтації, завдання та переконання, які притаманні відповідному типу людей. У цілому, вважав дослідник, якщо люди вибирають професію з числа професій того типу, який є ідентичним їх особистісному типу, то мають більше шансів на досягнення успіху та одержання задоволення від роботи.

Висновки. Таким чином, використання досвіду США з професійного самовизначення старшокласників представляє інтерес для його впровадження на теренах України. Ефективність програми «Зосередження на майбутньому», з використанням методики самоспрямовуючого пошуку Д. Голланд залежить від її адаптації до соціокультурних та економічних умов України, узгодження назв професій, що використовуються у США та Україні, що дозволило би випускникам українських загальноосвітніх шкіл обирати професію, яка б максимально відповідала їхнім задаткам і здібностям, спонукала до самоздійснення.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Подальше вивчення досвіду США щодо професійного самовизначення старшокласників дозволить організувати ефективну роботу у цьому напрямі в Україні, що сприятиме удосконаленню та покращенню роботи з професійного самовизначення старшокласників, інтеграції української освіти у західноєвропейський простір.

Література:

1. Жемера Н. В. Людина і світпрофесій: Програми для старших класів загальноосвітніх навчально-виховних закладів України / Н. В. Жемера, М. П. Тименко. – К.: ІСДО, 1993. – 28 с.
2. Людина і світ професій: Програма для 8-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів // [І. Д. Бех, О. В. Мельник, Л. А. Гуцан та ін.]. – К.: Мегапринт, 2007. – 36 с.
3. Методика формування професійного самоопределення школьників на различных возрастных этапах: книга для учителя / Под ред. А. Я. Журкиной, С. Н. Чистяковой. – Кемерово: КОИУУ, 1996. – 149 с.
4. Побудова кар'єри: Програма для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів // [І. Д. Бех, О. В. Мельник, Л. А. Гуцан та ін.]. – К.: Мегапринт, 2007. – 36 с.
5. Положення про психологічну службу в системі освіти України // Виховна робота в закладах освіти України. Випуск II. Збірник нормативних документів та методичних рекомендацій. – К.: ІЗМН, 1988. – С. 312–315.
6. Holland J.L. Self-Directed Search : Assessment Booklet. –Odessa, FL : PsychologicalAssessmentResources, Inc., 1994. – 13 p.
7. Holland J.L. Self-Directed Search : Occupational Finder. –Odessa, FL : PsychologicalAssessmentResources, Inc., 1994. – 42 p.

8. Holland J.L. Self-Directed Search : YouandYourCarrier. –Odessa, FL :PsychologicalAssessmentResources, Inc., 1994. – 36 p
9. John Hollands SDS Self-Directed Search Practitioner Self-Test//<http://www.self-directed-search.com/Questions.aspx>
10. Perry N. Focus on the future : a career development curriculum for secondary school students / Nancy Perry, ZarkVanZandt. – N.-Y. :Idebate Press, 2006. – 189 .

PROSPECTS FOR THE USE OF THE US EXPERIENCE REGARDING PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION OF SENIOR PUPILS IN SECONDARY SCHOOLS OF UKRAINE

T. GURMAN

Statement of the problem. Significance of the problem of professional self-determination of senior pupils is due to the interrelation of life of self-identity, the ideas of the mission, life mission with professional development. The formation of young men and women of readiness for professional self-determination requires the creation of appropriate educational environment on the basis of accounting and use of advanced pedagogical experience that is the experience of the United States. For this approach, secondary school is a leading social institution that ensures the implementation of the educational process, aimed at the disclosure of the essential powers, abilities, opportunities and the integration of youth into adulthood.

Analysis of recent researches and publications leads to the conclusion that to solve the problem of designing an educational environment that promotes professional self-identity, created a proper theoretical Foundation. A number of important conclusions about the decisive role of education in shaping the personality, her work becoming about the functions and activities as the basis for professional development of the individual, about the correlation between education and the process of socialization contain works P. Atutov, D. Elkonin, V. Leontiev, K. Platonov, D. Feldstein other researchers.

Role of the educational environment as a powerful factor of formation, development and self-realization, in particular, as a subject of professional activity, were considered in the research. Merson, L. Novikova, There. Pavlyuchenkova, N. Selivanova. Fedorishin, S. Chistyakova, etc.

The purpose of this article is to review the use of the US experience regarding professional self-determination of senior pupils in secondary schools of Ukraine.

The main material of the study. In the basis of professional identity are socially approved and accepted by the identity criteria of professionalism.

Significant factors of professional self-determination are :

- abilities, aptitudes, experiences, and life plans of the individual;
- the opinion of friends and peers;
- support for parents;
- the activities of the school for professional self-determination;
- social policy and the public interest;
- access to information about the various types of professional activities.

Considering key factors suggests that professional self-determination of senior pupils is based not so much on their life experience, how many views, and realistic career prospects is ensured by the ability to consider current life situation.

In modern conditions there is an increasing interest from foreign experience in the field of professional self-determination of youth. In particular, the analysis of the U.S. experience on the preparation of students to professional self-determination suggests that schools are used for this purpose appropriate opportunities as academic subjects and specialized vocational courses. The solution of this problem involves both the teachers and counsler.

In contrast, analysis of the content of training in the senior classes of secondary schools of Ukraine suggests that General education and specialized courses in their content have little vocational potential. Usually, the teachers disregard the preparation of students to professional self-determination in the process of study subjects included in nvariable and variable components of General secondary education, focusing mainly on theoretical issues that have nothing to do with real life and professional self-determination of students. Specialized vocational courses included only to the content of training in educational the field of "Technology" [2;4], and for other educational areas, such courses are not available. In organizational terms, today schools a key figure that is responsible for the implementation of career guidance, practical psychologists. But this work that "contributes to a conscious choice ... children, youth profession is tailored to the individual, sex, age peculiarities of children" [5, p. 314] is only one component of the nine areas of work with the students [5, p. 314-315]. The only educational institutions in which there is still the position of supervisor of guidance, is interschool training and production plants, but their number over the past two decades has decreased significantly. Thus, the institutional conditions for the creation of an educational environment focused on the development of students ' readiness for professional self-determination, today in the General secondary education system is minimized.

This state of the problem necessitates the creation in schools of organizational and practical environment in which implemented educational work aimed at the formation of students readiness to choose a future profession. As an integrating element of such an environment appropriate to use vocational courses or extra-curricular career-oriented educational activities. As noted above, both in Ukraine and in neighboring countries has developed a number of school courses career guidance [1; 2; 3; 4]with the appropriate methodological support of their teaching, so the focus we focus on a system of extracurricular educational activities. However, it should provide for the use in vocational guidance to high school students of educational methods that provide active and independent search cognitive and practical activity of students aimed at the formation and development of the image of "I", a reflection of their own professional capabilities, comparing them with the requirements for the identity of the chosen professional activity, i.e. teaching technologies professional identity. Both organizational and substantive environment of educational work in this direction, we used a system of career-oriented extracurricular activities, built on the basis of the course "Focus on the future" (Focus on the Future) [10], which is used in the secondary schools of the United States.

The program is career-oriented extracurricular activities "Focus on the future" consists of three blocks. The names of the blocks reflect the direction of the implementation of career guidance on the formation of students "self-image", a systematic picture of the world of modern professions, creation of conditions for comparison of the personalities of the self with the conditions that put the profession to the man and the like.

The purpose of the system of career-oriented extracurricular activities is to develop student's readiness for professional self-determination. This goal is realized in the process of solving complex educational and teaching tasks:

- students attitude to oneself as a subject of professional activity, awareness of their individual uniqueness, from the responsibility for making decisions about their own professional future;

- development of students ' systematic knowledge about the world of professional work, modern requirements to the specialists in the labour market, tactics and strategies of your own development as a professional;

- developing the ability to self-knowledge, self-esteem, self-awareness and actualization the need for self-improvement;

The content, forms and methods of presentation of the first block – "Self-knowledge" – aims to develop student's abilities to analyze their own personality, primarily the interests of, in particular professional, skills, abilities, personal and professional values, aspirations and the like.

Learning a second block – "a Study of career and profession" – is aimed at familiarizing students with their career and educational opportunities in the context of planning their own educational and professional development on close and distant prospects. The main purpose of the practice materials of this section is to develop student's ability to give a reasoned expanded description of future educational and professional activities as already defined, attractive for the student.

The teaching materials of the block of the third block is "career Planning" – aims at the creation of cognitive and motivational prerequisites for decision making on planning of further training and career prospects.

Tentative program is career-oriented extracurricular activities is designed for pupils of 10-11 grades and implemented for two years. The approximate volume of the program – 31 classes, their periodicity – 2 times a month. It is desirable that these sessions were conducted by the school psychologist.

The technique of carrying out activities under this program involves the maintenance of student personal folders. The folder is divided into four parts: "Who am I?", "Who I want to be?" "How to achieve your goals", "My plan for gaining career". In the folder are also stored creative work, assignments, tests, which were carried out for two years during extra-curricular activities. For example, at the final session for each of the three sections of the student fills in the so-called checklists which allow it to assess the level of knowledge of terms and concepts with which he was acquainted, to define what he has made progress, and where it is advisable to seek help and the like.

In the process of conducting extracurricular classes in this program we used the technique of SDS (Self-Directed Search by John Holland. It comprises mainly independent work of student with introspection and awareness of the professions by implementing the algorithm samospravnych search. Stimulating material methodology consists of three interrelated parts. First – "You and Your career" [8, p. 290] – contains theoretical information on the theory of D. Holland regarding personal and professional types. The second part – "assessment Booklet" contains a number of tests and explanations to them that allow the student to determine your personal generic code [6, p. 288]. The third part – "alphabetical Index of occupations" provides a list of more than 1,300 professions, ordered as on codes of professions and in alphabetical order [3, p. 289]. It should be noted that in the U.S., several variants of the specified methods that allow you to pass the test and get the result in on-line режимі (see for example the websites at the following addresses: <http://www.self-directed-search.com/default.aspx>, http://www.hollandcodes.com/self_directed_search.html, <http://www.sigmaassessmentssystem.com/assessments/sds.asp> and the like). This service is not free, however, its value is not significant (5-7 USD).

The algorithm of actions by this technique provides a consistent implementation of a number of steps. The execution time of all test tasks does not exceed 40 minutes, allowing you to use it in class. For example, the same technique guide search can be used for after the event on the theme "I and the profession. My abilities and requirements of the profession."

First of all, students are encouraged to familiarize themselves with the basic provisions of typological theory D. Holland and personality types. The next step of finding a suitable profession involves determining the student's own personality type, which is characterized by the so called generic code (hereinafter CC). D. Holland relied on the provisions according to which the person belongs not to a single personality type, and is an "ensemble" of several types, some of which prevail over others. To determine the type of personality the author has proposed to use truhlar of the criminal code, which consists of the first letters of the names of personality types. The first letter indicates the type of personality to which the participant's personality is the closest, second – with which his results have certain differences, the third letter indicates the type of personality to which the student is close, but has large, compared with a certain second, differences. If certain personality types are absent in the personal code, then this suggests that the individual

characteristics of the pupil wholly or mostly do not coincide with the reference characteristics of these types.

The algorithm for determining the criminal code of student selection and the corresponding profession (professions) provides a consistent implementation of a series of sequential actions. First of all, the student is invited to read the task sequence, the result of which is determination of its own criminal code.

At the first stage of the criminal code definition the student is invited to recall the profession and career options, he chose for themselves, thought about it, discussed it with other people. First of all, high school students are encouraged to trace the chronology of their own professional plans and application form are given below (see tab. 3.4.)

Table 3.4

The chronology of the choice of professions

No№ p/p	the Name of the profession	the profession Code

In the line under the number 1 must be placed last in the profession that the student has chosen for himself, on the 2nd – previous, and so on, in ascending order of the term of choice.

The pointer professions student need to find the code for each is included in the questionnaire of the profession. To simplify the search professions code helps alphabetical index of occupations. If a student can't find in the index listed in table profession, he needs to find a profession that is as close as possible to the selected, or another profession that can meet the aspirations of the student.

Upon completion of the specified application form the student is working on four tests, namely: "activities", "Professional property" (electronic version of a technique developed in recent years, this term was changed to the term "Competence", see. <http://www.self-directed-search.com/Questions.aspx>) [9], "Profession" and "self-Esteem". The first three tests are similar in structure and logic of construction and are designed to determine the types of professional activities and types of occupations that the student prefers, and how important professional skills that have already formed the student, certain types of professions. The fourth test aims to determine the student's level of development of certain of their own abilities, different in structure and the algorithm for determining the results from the previous three

After processing the results of all four tests, the student can define your own Generic code. You need to fill in table 3.5, which is given below.

Table 3.5

The final table

Test / type	R	I	A	S	E	C
Activities (test 1)						
Professional properties (test 2)						
Profession (test 3)						
Self-assessment (test 4)						
The overall results						

For tests 1, 2, 3 at the appropriate places in the table records the number of positive responses for each of the letters R And A, S, E, s For test 4 written ranking places for each of the letters (letters with a maximum grade is set in accordance 7 with a minimum grade – 1). Next is

the sum of the numbers in each column and recorded in the appropriate place in the row "Overall results" (maximum possible score of 42). Letters with three major results define the letters of the generic code of the student. Further written letters MC in descending order of the results (if the results are the same – both letters are arranged in one cell) : GENERIC CODE :

According to J. Holland, UK enables you to define a range of professions that match their professional interests, preferences and personality of a student.

Next, the student is invited to perform the following sequence of actions:

1. To find a profession whose codes coincide with his UK and to discharge those student interested.

Your UK	Profession	Level of education required by the profession

2. Make a list of professions that generic code which is similar to that of UK student. We must begin with the definition of the five options codes UK student. For example, if the criminal code has the form of a CEA, the student should be acquainted with the professions that have codes SAE, ESA, EAC, ACE, NPP. Then the student needs to find the index of occupations profession with relevant codes and write out the ones that interested him.

Options UK	Profession	Level of education required by the profession

The results samospravnych search is considered successful if the student determines his future profession, or is aware of the desirability of revising the professional choices made to work by this method. If pre-employment selection and results samospravnych search match, the high school remains to verify that the choice is right and perform a series of actions.

First of all, the student needs to compare generic code obtained by processing the results of 4 tests with the codes of their professional aspirations. They can be similar, however, not necessary that they coincide with the criminal code to the letter, with the accuracy of their placement. It is sufficient to generic code school experience was similar with the code chosen profession. If the student will see that there is no similarity between generic code and his professional preferences, then it is advisable to seek further advice on the practical psychologist, practitioner for guidance.

3. The student need to be familiar with the educational requirements for occupations in which he was interested. To this end, he refers to the pointer professions that allows him to know what form of professional education need to master their chosen profession.

Advanced high school student discovers: where can I get appropriate training; is this possible in the financial plan; whether it is appropriate and possible, given the timing of training, the situation in the family and other factors.

The following is the fourth stage of the student it is important to consider the restrictions (for health reasons, certain psycho-physiological indicators, and the like), which are characteristic for the profession and determine how they may affect the prospects of its receipt, and to identify possible ways to overcome them.

To the student it is advisable to pay particular attention to ways of acquiring additional information regarding professions and which may be obtained from counselors in the local employment centers, the school of practical psychologists, in libraries, on the INTERNET and the like. Unfortunately, the occupational choice literature in our country is limited, particularly with

regard to the peculiarities of professional activity in the conditions of market economy. Also, high school students should talk to the people who work in the specialty that interests them. This should take into account the different ratio of specialists to their own professional activities and their subjective assessment that determines the need to communicate with multiple representatives of the same profession. If possible, the student is advisable to try to work to gain practical experience, which corresponds to the professions that he has chosen or that they are interested in.

The fifth step of the algorithm samospravnych search provides information about personality types. To do this, the student is invited to get acquainted with the table that describes the characteristics of each of the personality types in terms of their self-assessment, attractive and undesirable activities.

After reviewing the table, the student should return to the self-assessment of personality types and descending order to indicate in the questionnaire the personality types that, in his view, correspond to the characteristics of his personality and to compare these self-assessments with the previously defined generic code.

I think most are like me _____ type.
 I think that looks like me next _____ type.
 I think me less like the following _____ type.

Profession, according to J. Holland, too, are divided into six types, and their names match the names of the personality types of people. The author of the same guideline search believed that it is appropriate to consider certain types of works as a medium that is most appropriate, supportive and comfortable for those types of people. For example, if a person applies to the social type, then it is the most comfortable appropriate professional environment, as social work has included the activities, values, goals and beliefs that are characteristic of the respective type. Overall, the researcher believed that if the people choose the profession from the professions of the type that is identical to their personality type, we have a better chance of achieving success and getting pleasure from work.

Conclusions. Thus, the use of the US experience for professional self-determination of senior pupils is of interest for its implementation on the territory of Ukraine. The effectiveness of the program "Focus on the future", using the techniques of samospravnych search D. Holland depends on its adaptation to the socio-cultural and economic conditions of Ukraine, the coordination of the names of occupations used in the United States and Ukraine that would allow Ukrainian graduates of secondary schools to choose a profession that best suits their inclinations and abilities, encouraged to self-actualization.

Perspectives for further research in this direction. Further study of the U.S. experience regarding the professional identity of the students will organize the effective work in this direction in Ukraine, which will contribute to the enhancement and improvement of professional self-determination of senior pupils, integration of Ukrainian education in the Western European space.

REFERENCES:

1. Жемера Н. В. Людина і світ професій: Програми для старших класів загальноосвітніх навчально-виховних закладів України / Н. В. Жемера, М. П. Тименко. – К.: ІСДО, 1993. – 28 с.
2. Людина і світ професій: Програма для 8-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів // [І. Д. Бех, О. В. Мельник, Л. А. Гуцан та ін.]. – К.: Мегапринт, 2007. – 36 с.

3. Методика формирования профессионального самоопределения школьников на различных возрастных этапах: книга для учителя /Под ред. А. Я. Журкиной, С. Н. Чистяковой. – Кемерово: КОИУУ, 1996. – 149 с.
4. Побудова кар'єри: Програма для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів // [І. Д. Бех, О. В. Мельник, Л. А. Гуцан та ін.]. – К.: Мегапринт, 2007. – 36 с.
5. Положення про психологічну службу в системі освіти України // Виховна робота в закладах освіти України. Випуск II. Збірник нормативних документів та методичних рекомендацій. – К. : ІЗМН, 1988. – С. 312–315.
6. Holland J.L. Self-Directed Search : AssessmentBooklet. –Odessa, FL : PsychologicalAssessmentResources, Inc., 1994. – 13 p.
7. Holland J.L. Self-Directed Search : OccupationalFinder. –Odessa, FL :PsychologicalAssessmentResources, Inc., 1994. – 42 p.
8. Holland J.L. Self-Directed Search : YouandYourCarrier. –Odessa, FL :PsychologicalAssessmentResources, Inc., 1994. – 36 p
9. John Hollands SDS Self-Directed Search Practitioner Self-Test//<http://www.self-directed-search.com/Questions.aspx>
10. Perry N. Focus on the future : a career development curriculum for secondary school students / Nancy Perry, ZarkVanZandt. – N.-Y. :Idebate Press, 2006. – 189.